

УДК 378.1

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ НА КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ ФАХІВЦЯ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ ПРАЦІ

Сушенцева Л.Л.

Національний університет «Львівська політехніка»

Сушенцев О.О.

Криворізький металургійний інститут
Криворізького національного університету

Обґрунтовано важливість формування професійної мобільності. Визначено сутність професійної мобільності та її вплив на конкурентоздатність фахівця на ринку праці. Доведено, що професійна мобільність – це необхідні якості особистості, що забезпечують їй конкурентоздатність на ринку праці. Професійна мобільність передбачає володіння фахівцем компетенціями, що уможливають гнучкість, швидку орієнтацію у професії, готовність до підвищення кваліфікації, перекваліфікації та самоосвіти. В умовах ринку праці постала об'єктивна потреба формування у майбутніх фахівців готовності до професійної мобільності, що є передумовою конкурентоздатності фахівця на ринку праці.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, конкурентоздатність, професійна підготовка, ринок праці.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин, активний перехід до ринку праці вимагає таких технологій професійної підготовки випускників професійних і вищих навчаль-

них закладів, які дозволили б їм досягти високого рівня конкурентоздатності вже на початку своєї професійної діяльності. Водночас, необхідність урівноваження запитів суспільства, загострення

конкуренції на ринку праці актуалізує потребу у формуванні професійної мобільності майбутніх фахівців, які володіють розвиненими особистісними якостями і мають спеціальні знання та вміння у сфері професійної діяльності. Практика сучасної ринкової економіки свідчить, що саме конкурентоздатність, професійна мобільність, професіоналізм і компетентність фахівця – це ті якості, від яких залежать життєві й трудові успіхи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах динамічних глобалізаційних та інтеграційних процесів у суспільстві людина розглядається як найвища цінність, як вільна і творча особистість, яка реалізує себе впродовж усього життя. Структурна перебудова економіки країни, прискорене впровадження нових технологій у виробництво та інші чинники зумовили появу професійно-трудового середовища, в умовах якого людина впродовж своєї професійної діяльності може бути вимушеною не один раз змінювати не лише місце своєї роботи, а й професію, тобто сучасному працівнику має бути притаманна така якість, як професійна мобільність. Тому в умовах ринку праці постала об'єктивна потреба формування у майбутніх фахівців готовності до професійної мобільності, що забезпечить їм можливість бути конкурентоздатними на сучасному ринку праці.

Аналіз теоретико-методичних засад реформування освіти з урахуванням глобалізаційних та інформаційних змін у нашому суспільстві здійснено в наукових працях В. Андрущенка, Н. Вишнякової, Л. Губерського, Р. Гуревича, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Нічкало та ін. Окремі питання професійної підготовки, формування професійної компетентності, професійної мобільності, конкурентоздатності та затребуваності фахівців на сучасному ринку праці висвітлені в роботах С. Батишева, Н. Бідюк, Т. Десятова, Д. Костюка, Н. Нічкало, О. Новікова, Т. Сулими, Л. Сушенцевої та ін.

На сучасному ринку праці поцінується високоосвічений, високопрофесійний працівник, здатний мислити по-новому. Розвиток людини в системі неперервної освіти передбачає насамперед оволодіння навичками професійної й соціально-психологічної адаптації у швидко змінному світі. Виробнича адаптація випускника навчального закладу – важливий етап його професійної діяльності. Вона передбачає здатність працівника не до довільного виконання професійних функцій, а спроможність швидко опановувати нові умови праці, нову техніку, завоювати нове в конкретній ситуації, тобто виявляти мобільність.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. На початку XXI століття суспільство потребує ініціативних високоосвічених фахівців, здатних до постійного особистісного професійного самовдосконалення, адекватного виконання функціональних обов'язків, виявлення професійної мобільності в умовах динамічних змін на ринку праці. Тому підготовка професійно мобільних кваліфікованих фахівців є головним завданням навчальних закладів. Водночас аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що донині залишаються недослідженими питання впливу професійної мобільності на конкурентоздатність фахівця на сучасному ринку праці.

Метою статті є обґрунтування впливу професійної мобільності на конкурентоздатність фахівця на сучасному ринку праці.

Виклад основного матеріалу. В умовах єдиного європейського освітнього простору формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників відкриває нові можливості не тільки для здобуття освіти, а й для формування європейського ринку праці. На реалізацію такого підходу спрямована Копенгагенська декларація, для реалізації положень якої системи освіти мають вирішити такі завдання: забезпечити якість підготовки виробничого персоналу; розширити доступ до професійної освіти і навчання; забезпечити порівнюваність систем освіти і навчання для оптимального використання внутрішнього різноманіття національних систем освіти; підвищити професійну мобільність; створити умови для офіційного визнання знань, умінь і кваліфікацій у всьому просторі ЄС в інтересах неперервного навчання та кар'єрного зростання («Робоча програма щодо загальних цілей і завдань», лютий 2002 р.).

Термін «мобільність» означає рухливість, готовність до швидкого виконання завдання. У науковий обіг уведений соціологами для визначення явищ, що характеризують переміщення соціальних груп та окремих людей у соціальній структурі суспільства (соціальна мобільність). Дослідження цього явища з погляду філософії, соціології, економіки, демографії дало змогу диференціювати уявлення про мобільність, з'ясувавши, що вона може бути вертикальною і горизонтальною, індивідуальною і груповою, внутрішньогенераційною і міжгенераційною; соціальною, трудовою, культурною, міжпрофесійною, професійною тощо. Диференціація наукових уявлень про мобільність пов'язана з посиленням динамічності соціальних процесів на сучасному етапі розвитку суспільства, що неминуче приводить до підвищення мобільності людей за найрізноманітнішими «векторами їх соціального функціонування».

Проблема професійної мобільності з особливою гостротою актуалізувалася після прийняття Радою (ЄС) Резолюції розвитку освіти протягом усього життя (27 червня 2002 р.), яка є продовженням резолюцій, прийнятих у Лісабоні й Барселоні, та створює основи для більш тісного співробітництва в галузі професійної освіти і навчання з країнами ЄС.

Перевагами у конкурентній боротьбі буде якість робочої сили, адже вирішальне значення сьогодні має потреба впроваджувати нові технології і розвивати нову економіку. Ринкова економіка і демократизація суспільних відносин загострили питання соціально-економічної ефективності діяльності підприємств і організацій різних форм власності та різного підпорядкування. Незаперечним є те, що економічний розвиток країни, її місце на світовому ринку прямо пропорційно залежить від ефективності системи професійної освіти, що забезпечує підготовку майбутніх кваліфікованих фахівців. З огляду на це, варто звернутися до філософської сутності освіти, яка з одного боку, розвиває здатності індивідууму розуміти життя, а з іншого – правильно до нього ставитися, що складає процес удосконалення духовної природи людини [2].

Підвищення конкурентності економіки не може бути здійснене без аналогічних змін у системі освіти. На теперішній час «пропозиція робочої сили значно перевищує попит, тільки конкурентоздатний фахівець буде користуватися попитом на ринку праці, що вимагає від навчального закладу значного підвищення якості освіти» [1, с. 39]. Орієнтація економіки на європейський рівень ставить завдання підготовки фахівців, здатних до діяльності в умовах динамічних змін на ринку праці та зростаючих вимог до рівня їх кваліфікації. У зв'язку з цим, великого значення набуває управління формуванням якості трудового потенціалу, основними векторами діяльності якого є визначення напрямів розвитку вищої освіти з метою задоволення потреб народного господарства у працівниках певних професій та кваліфікації, що відповідають вимогам структурних змін в економіці та технічному рівню виробництва; організація підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації наявної робочої сили у зв'язку з її перерозподілом між галузями, регіонами та підприємствами; підготовка працівників за новими перспективами професіями; розроблення державних навчальних стандартів, збереження якості професійної освіти, що відповідає вимогам розвитку економіки; надання усім громадянам однакових можливостей у виборі й отриманні професій; сприяння трудовій активності населення, розвитку підприємництва і різних форм самозайнятості; виховання працівників нового типу, конкурентоздатних на ринку праці [4, с. 137]. Основним продуктом професійної освіти є конкретна людина, підготовлена до активної високопрофесійної діяльності. Тож перехід до ринкової економіки ставить перед системою освіти нові вимоги, однією з яких є формування нових життєвих установок особистості. Водночас, високий рівень розвитку сучасних технологій веде до вигіснення з процесу виробництва низькокваліфікованих працівників та носіїв застарілих професій, викликає необхідність найму адаптованого до вимог сучасних технологій персоналу, який досить гнучко реагує на професійні зміни [3]. Отже, мета професійної освіти сьогодні полягає в підготовці фахівця, затребуваного на ринку праці й особистісно зорієнтованого на самовдосконалення та саморозвиток.

Нами визначено, що професійна мобільність майбутнього фахівця – це інтегрована якість особистості, що необхідна для її успішної життєдіяльності в умовах сучасного ринку праці. Вона виявляється в професійній діяльності і забезпечує самовизначення й самореалізацію в житті і праці на основі сформованості ключових компетенцій та базових професійних (ключових) кваліфікацій і прагненні особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище. Професійна мобільність передбачає готовність фахівця до зміни виконуваних професійних завдань, до зміни робочого місця, здатність швидко освоювати нові види робіт, нові спеціальності [5].

Професійна мобільність є якістю, необхідною для успішної життєдіяльності особистості в сучасному суспільстві; професійна мобільність майбутнього кваліфікованого робітника впливає на зміну у структурі особистості і проявляється у мотивованій трудовій діяльності, «прийнятті»

людиною професії, професійній поведінці, знаходженні особистого сенсу діяльності; професійна мобільність є змістовною характеристикою розвинутої особистості майбутнього фахівця, що формується в процесі комплексного засвоєння знань і способів практичної діяльності, спрямованих на забезпечення його подальшої успішної життєдіяльності у всіх сферах відповідно до особистих інтересів та інтересів суспільства і держави. Професійну мобільність особистості характеризують такі компоненти: функціональні метапрофесійні якості (окрема професія), поліфункціональні метапрофесійні якості (охоплюють групу професій), екстрафункціональні метапрофесійні якості (забезпечують загальну спрямованість професійної діяльності) [5, с. 185].

Професійна мобільність передбачає володіння фахівцем компетенціями, що уможливають гнучкість, швидку орієнтацію у професії, конкурентоздатність на ринку праці, готовність до підвищення кваліфікації, перекваліфікації та самоосвіти. Чинниками, що актуалізують ці вимоги, є: інноваційні процеси у суспільстві; швидке старіння знань; залежність успішності в житті від рівня освіти і професії; динамічність і швидкозмінність вимог на ринку праці; поява нових професій і зникнення застарілих.

На сучасному етапі головне завдання вищого навчального закладу полягає в тому, щоб у порівняно короткий термін у студента були сформовані якості конкурентоздатної особистості і він міг успішно конкурувати на ринку праці. З цією метою рекомендуємо інтенсифікувати навчальний процес за допомогою розробки і впровадження таких форм і методів навчання і такого навчально-методичного матеріалу, які передбачали б цілеспрямований розвиток у студентів розумових здібностей, інтересу до навчальної роботи, самостійності і творчості. Саме активні форми і методи навчання сприяють формуванню у студентів інформаційної бази, здібностей до творчості, практичних навичок.

Методичні основи формування професійної мобільності конкурентоздатного фахівця передбачають інтеграцію фундаментальних і спеціальних знань на засадах створення такої системи професійної підготовки, за якої пріоритетними є не вузькоспеціальні знання, а методологічно важливі, тривалого терміну дії, інваріантні знання, що сприяють цілісному сприйняттю наукової картини світу, інтелектуальному розвитку особистості та її адаптації у швидко змінюваних соціально-економічних і технологічних умовах, що забезпечує фахівцю можливість бути конкурентоздатним на ринку праці.

Положення щодо інтеграції фундаментальних та спеціальних знань покладено в основу дидактичного процесу, що спрямовується на об'єднання в тому чи іншому навчальному предметі узагальнених знань з різних навчальних предметів і відповідних їм наук; оволодіння учнями системними знаннями; комплексну реалізацію всіх складових системи виховання особистості; формування загальнонавчальних умінь та навичок майбутніх фахівців; глибоке оволодіння основними науковими поняттями з різних навчальних предметів; узгодженість діяльності викладачів усунення дублювання та економії часу педагогів та студентів.

Викладач повинен усією своєю діяльністю сприяти самопізнанню і розвитку студента, що значною мірою допоможе йому розвинути свої здібності і побудувати власну освітню траєкторію, а також сформувати неповторний суб'єктивний досвід емоційно-ціннісного ставлення до засвоєних знань. Успіх майбутньої професійної діяльності нерозривно пов'язаний з рівнем розвитку особистісних компетенцій, необхідних фахівцям в сучасних соціально-економічних умовах (прагнення до успіху, мобільність, активність, впевненість, відповідальність, уміння працювати в команді, відстоювати свою точку зору тощо).

Без практичного, максимально наближеного до виробництва вирішення питань, студенти неспроможні оволодіти знаннями, практичними уміннями та навичками в тій мірі, в якій це їм буде необхідно для подальшої самостійної роботи на виробництві. Завданням викладача – допомогти майбутнім фахівцям набутти практичних навичок розв'язання різних виробничих ситуацій.

Для досягнення цієї мети досить ефективним методом є ділові ігри, в ході яких студенти повинні в стислі терміни прийняти оптимальні рішення в спеціально створених виробничих ситуаціях.

Найбільш суттєвими серед різних видів компетенцій є ключові та професійні. Сформованість ключових компетенцій, які можуть виявлятися як самостійні (особистісні) якості або як складові загальної професійної кваліфікації, помітно впливає на якість підготовки майбутніх фахівців. На формування ключових компетенцій спрямований авторський спецкурс «Основи професійної мобільності», призначений як для учнів профе-

сійно-технічних так і вищих навчальних закладів різних типів і форм власності. В його основі – модульний принцип. На зміну традиційному уроку в навчально-виховний процес динамічно входять тренінги, індивідуальні та групові консультації, коучинг. Ефективними методами формування ключових компетенцій з-поміж інших є метод «імітаційної гри», метод кейсів, ділові ігри, робота в групах, бригадах, навчальне проектування, що сприяють зростанню самостійності студентів, яка уможлиблює розвиток індивідуальної відповідальності кожного за якість професійної підготовки залежно від власних зусиль.

Висновки і пропозиції. Таким чином, формування професійної мобільності має досить позитивний вплив на розвиток конкурентоздатної особистості, що здійснюється в системній єдності змісту освітнього процесу і психолого-педагогічного супроводу розвитку конкурентоздатності студентів (за допомогою системи діагностування, консультування, тренінгів) та конкуренто-розвиваючої діяльності педагогів (консультаційне і методичне забезпечення вибору педагогами індивідуально-орієнтованого змісту, засобів і методів навчання і виховання студентів).

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійної мобільного кваліфікованого робітника. Подальшого вивчення потребують: теоретико-методологічні засади розвитку професійної мобільності в умовах соціального партнерства; організаційно-педагогічні умови діяльності центру мобільності та маркетингової служби у професійно-технічному навчальному закладі;

Список літератури:

1. Завацька Л. А. Формування конкурентоспроможності фахівців галузі фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах недержавної форми власності / Л. А. Завацька, Ж. Г. Сотник, О. С. Ільків // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 2. – С. 39–44.
2. Иванова С. П. Современное образование и психологическая культура педагога / Светлана Павловна Иванова. – Псков: ПГПИ, 1999. – 175 с.
3. Лісогор Л. Оптимізація професійно-кваліфікаційних параметрів як умова підвищення конкурентоспроможності робочої сили в Україні / Л. Лісогор // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 3. – С. 33–38.
4. Ничкало Н. Г. Професійна освіта і навчання: проблеми взаємозв'язку з ринком праці / Н. Г. Ничкало // Формування широкої кваліфікації робітників. Вклад ПТО у розвиток трудового потенціалу ХХІ століття: зб. матер., підгот. у рамках реалізації укр.-нім. проекту «Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні» / [Ю. Вайс, Н. Ничкало, А. Сімак та ін.]. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – С. 134–138.
5. Сушенцева Л. Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Сушенцева Лілія Леонівна. – Київ, 2012. – 559 с.

Сушенцева Л.Л.

Национальный университет «Львовская политехника»

Сушенцева А.А.

Криворожский металлургический институт

Криворожского национального университета

ВЛИЯНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ СПЕЦИАЛИСТА НА СОВРЕМЕННОМ РЫНКЕ ТРУДА

Аннотация

Обоснована важность формирования профессиональной мобильности. Определена сущность профессиональной мобильности и ее влияние на конкурентоспособность специалиста на рынке труда. Доказано, что профессиональная мобильность – это необходимые качества личности, обеспечивающие ей конкурентоспособность на рынке труда. Профессиональная мобильность предполагает владение специалистом компетенциями, позволяющих гибко, быстро ориентироваться в профессии, готовность к повышению квалификации, переквалификации и самообразованию. В условиях рынка труда появилась объективная необходимость формирования у будущих специалистов готовности к профессиональной мобильности, что является предпосылкой конкурентоспособности специалиста на рынке труда.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, конкурентоспособность, профессиональная подготовка, рынок труда.

Sushentseva L.L.

National University «LvivPolytechnic»

Sushentsev O.O.

Kryvyi Rih Metallurgical Institute

of Kryvyi Rih National University

IMPACT OF PROFESSIONAL MOBILITY ON COMPETITIVE SPECIALIST AT THE PRESENT LABOUR MARKET

Summary

It substantiates the importance of professional mobility formation. The essence of professional mobility and its impact on the competitiveness of the professional labor market is defined. It is proved that occupational mobility is an essential quality of the person providing his competitiveness in the labor market. Professional mobility assumes ownership specialist competences that enable flexible, quickly orient themselves in the profession, commitment to professional development, retraining and self-education. The labor market conditions appeared an objective need for the formation of future professionals ready to professional mobility, which is a prerequisite for the competitiveness of a specialist in the labor market.

Keywords: mobility, professional mobility, competitiveness, training and labor market.